

Особливості розвитку ринку електронних платіжних систем в Україні

Головко О.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Мороз О.К.

магістр
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

У статті розглянуто особливості розвитку електронних платіжних систем в Україні та стратегія подальшого розвитку. Представлено теоретичні основи функціонування платіжної системи України, здійснено класифікацію платіжних систем. Проаналізовано сучасний стан розвитку платіжної системи. Розглянуто основні організаційно-правові засади функціонування платіжних карток.

Ключові слова: платіжна система України, Національна платіжна система «Український платіжний ПРОСТІР», система електронних платежів, криптовалюта, ринок електронних платежів в Україні, платіжні карти, електронні гроші.

Golovko O.G., Moroz O.K. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРОННЫХ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены особенности развития электронных платежных систем в Украине и стратегия дальнейшего развития. Представлены теоретические основы функционирования платежной системы Украины, осуществлена классификация платежных систем. Проанализировано современное состояние развития платежной системы. Рассмотрены основные организационно-правовые основы функционирования платежных карточек.

Ключевые слова: платежная система Украины, Национальная платежная система «Украинское платежное ПРОСТРАНСТВО», система электронных платежей, криптовалюта, рынок электронных платежей в Украине, платежные карты, электронные деньги.

Golovko O.G., Moroz O.K. FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF ELECTRONIC PAYMENT SYSTEMS IN UKRAINE

Feature of development electronic payment system in Ukraine and strategy for its further development was examined in this article. Presents the functioning of theoretical basis and implemented classification of the Ukrainian payment system. Has been Analyzed modern way of developing payment system. Considered foundation form of incorporation of the functioning payment cards.

Keywords: Ukrainian payment system, National payment system "Ukrainian payment PROSTIR", electronic payment system, crypto currency, electronic payment market in Ukraine, payment cards, electronic money.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Платіжні системи відіграють одну із найважливіших ролей в економіці будь-якої країни. Вони забезпечують здійснення суб'єктами економіки переказу грошових коштів та розрахунків за зобов'язаннями, що з'являються у процесі здійснення економічної діяльності. Раціональна організація платіжної системи сприяє ефективному функціонуванню фінансової сфери, вдосконаленню грошово-кредитних відносин, здійсненню міждержавних валютних розрахунків. Надійні та ефективні платіжні системи є гарантією ста-

більного функціонування банківської системи та економіки у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Платіжні системи досліджували вітчизняні та зарубіжними вчені, а саме: В.І. Арістова, К.І. Беляков, О.В. Бойченко, В.М. Брижко, Т.В. Будко, В.М. Бутузов, В.Д. Гавловський, О.О.Золотар, Р.А.Калюжний, Ю.Є.Максименко, А.І. Марущак, Н.Б. Новицька, М.П. Стрельбицький, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець та ін. Праці вказаних учених розкривають сутність і значення електронних платежів у сучасних умовах.

Проте останні тенденції на ринку платежів України вимагають додаткових досліджень за даним напрямом.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення ключових проблем і тенденцій ринку платіжних систем у сфері електронної комерції, обґрунтування важливості вдосконалення і надання рекомендацій щодо регулювання електронних грошей, окреслення перспектив розвитку ринку електронних платежів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією платіжної системи [4]. За допомогою платіжних систем здійснюються грошові перекази, розрахунки в платіжних терміналах торгово-сервісних підприємств, а також розрахунки в мережі Інтернет. Як відомо, продаж товарів або послуг у мережі Інтернет називають електронною комерцією. Здійснення оплати за товари або послуги, куплені за допомогою мережі Інтернет, можуть здійснюватися за допомогою платіжних карток, електронних грошей або готівкою під час отримання товару. Платіжні картки – найбільш розповсюджений електронний платіжний інструмент, який характеризується універсальністю та зручністю використання [1; 9].

Нині в Україні безготівкові розрахунки і платежі здійснюються переважно за допомогою платіжних карток, які є одним із найбільш динамічних сегментів ринку роздрібних платежів. Звертає увагу на себе той факт, що, незважаючи на складні випробування, які переживала українська платіжна система, спостерігається збільшення кількості платіжних карток та обсягів безготівкових платежів. На початок 2018 р. продовжує зберігатися позитивна тенденція зростання безготівкових розрахунків та розширення платіжної інфраструктури. Позитивні тенденції на ринку платіжних карток надійно закріпилися в 2017 р. За підсумками 2017 р. частка безготівкових розрахунків в Україні з використанням платіжних карток збільшилася до 39,3% (зростання на 3,8% із початку 2017 р.). Загалом за останні п'ять років цей показник зріс більше ніж утричі (12,4% станом на 01.01.2013).

Усього в 2017 р. українці здійснили понад 3 млрд. операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, на суму 2 125 млрд. грн. (це на 23,0% і 31,9% більше порівняно з 2016 р.) [11].

Кількість платіжних карток за рік збільшилася на 3,9% і на початок 2018 р. становила 59,9 млн. шт., із них активних – 34,9 млн. шт. (зростання на 7,6% порівняно з початком 2017 р.). Кількість активних платіжних карток із магнітною смугою та чипом збільшилася майже вдвічі (на 91,1%) та становила 7,4 млн. шт., при цьому спостерігається загальне зменшення платіжних карток виключно з магнітною смугою (зменшення на 2,8%). Також спостерігається зростання в сегменті безконтактних платіжних карток – на 37,8% за рік (із 2 млн. до 2,7 млн. шт.). У 2017 р. спостерігається впевнений розвиток платіжної інфраструктури. Так, кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, що надають своїм клієнтам можливість здійснювати безготівкові розрахунки за допомогою платіжних карток, за цей період зросла на 27,8 тис. (на 19,1% порівняно з початком 2017 р.) і становила 173,8 тис. од. Незважаючи на скорочення кількості банків у 2017 р., мережа платіжних терміналів за рік зросла майже на 15% та станом на 01.01.2018 налічувала 251,7 тис. (це на 32,4 тис. більше, ніж на 01.01.2017). Практично вся частка цього росту припадає на торговельні платіжні термінали, водночас кількість банківських терміналів в останні півроку почала зменшуватися. Слід зазначити, що показник співвідношення кількості платіжних терміналів до чисельності постійного населення становив на кінець 2017 р. 6 тис. шт. на 1 млн. населення. Загальна кількість банківських пристроїв самообслуговування на початку цього року становила 37 тис. од. (відбулося зростання на 9,5%), що можемо побачити в табл. 1.

Найбільшою картковою платіжною системою, що обслуговує платіжні операції в Україні, є MasterCard. За даними 2017 р., обороти за нею становили 67,62% від загальних оборотів на ринку, а кількість операцій – 67,11% від загального обсягу операцій. Функціонування НПС «Простір» за кількістю та оборотами платіжних операцій на картковому ринку України займає третю позицію. Проте незалежно від позиції показники функціонування НПС «Простір» на ринку є набагато нижчими за аналогічні показники міжнародних платіжних систем [12]. Українське законодавство розрізняє діяльність в Україні внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем. Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [4]. Міжнародна платіжна система –

Таблиця 1

Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв

Рік	Держателі платіжних карток, тис. осіб	Платіжні картки (в обігу), тис. шт.	Платіжні картки (активні), тис. шт.	Банківські пристрої самообслуговування, шт.	Платіжні термінали, шт.	Підприємства торгівлі та сфери послуг, одиниць
2014	51 649	70 551	33 042	36 596	203 810	123 505
2015	43 058	59 307	30 838	33 334	194 478	131 264
2016	41 746	57 633	32 389	33 783	219 241	145 938
2017	41 721	59 867	34 858	37 003	251 681	173 756
1 півріччя 2018	42 695	60 628	36 643	36 387	282 173	196 351

Джерело: складено авторами на підставі даних НБУ

платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом й яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу [7].

Однак, незважаючи на значні напрацювання з проблематики функціонування національної платіжної системи, не досить дослідженими залишаються питання системного підходу до забезпечення її діяльності в умовах фінансово-економічної нестабільності.

Станом на 01.07.2018 в Україні функціонували 35 систем переказу коштів, з яких 28 систем, створених резидентами, та сім систем, створених нерезидентами. Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем – Системи електронних платежів (СЕП) та Національної платіжної системи «Український платіжний ПРОСТІР» [6]. Система масових платежів в Україні представлена національною системою «Український платіжний ПРОСТІР». «ПРОСТІР» – це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів [12]. Сьогодні учасниками «ПРОСТІРУ» є 50 банків України та 25 небанківських установ. Національна платіжна система «ПРОСТІР» – це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою електронних платіжних засобів, а саме платіжних карток «ПРОСТІР».

Усього за перше півріччя 2018 р. за допомогою систем, створених банківськими та небанківськими установами – резидентами, переказано: у межах України – 69,34 млрд. грн., або 2 592,2 млн. дол. США (в еквіваленті); в Україну – 189,5 млн. дол. США (в еквіваленті); за межі України – 1,3 млн. дол. США (в еквіваленті). Дані щодо розподілу сум переказів,

здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами в межах України, можемо побачити на рис. 1.

Слід відзначити, що деякі законодавчі обмеження, які стосуються валютного регулювання, заважають іноземним платіжним системам на основі електронних грошей офіційно розпочати роботу в Україні, що також негативно відображається на розвитку ринку роздрібних платіжних систем. Україна характеризується добре розвинутим ринком термінових грошових переказів, який представлений великою кількістю внутрішньодержавних і міжнародних систем.

Системи термінових грошових переказів є найстарішим видом платіжних систем, які відрізняються простотою використання, оскільки для здійснення й отримання переказу не потрібно відкривати банківський рахунок (окрім випадків, передбачених законодавством). До ключових особливостей розвитку систем грошових переказів в Україні можна віднести посилення конкуренції з боку карткових платіжних систем. Найбільший внесок у посилення цієї конкуренції зробив «ПриватБанк» з введенням послуги переказу коштів на платіжну картку через термінали самообслуговування. Друга особливість полягає у тому, що значна частка грошових переказів здійснюється «Укрпоштою», яка завдяки розгалуженій мережі відділень успішно конкурує із системами переказів, які надають свої послуги через відділення банків.

Подальший розвиток платіжних систем, з одного боку, пов'язаний із розширенням послуг, які вони надають, та, як наслідок, посиленням міжвидової конкуренції, а з іншого – з інтеграцією інфраструктури платіжних систем різних видів для підвищення якості та доступності їхніх послуг. Інший аспект розвитку платіжних систем пов'язаний із поширенням біометричних технологій аутентифікації користувачів та, як наслідок, поступовою відмовою від фізич-

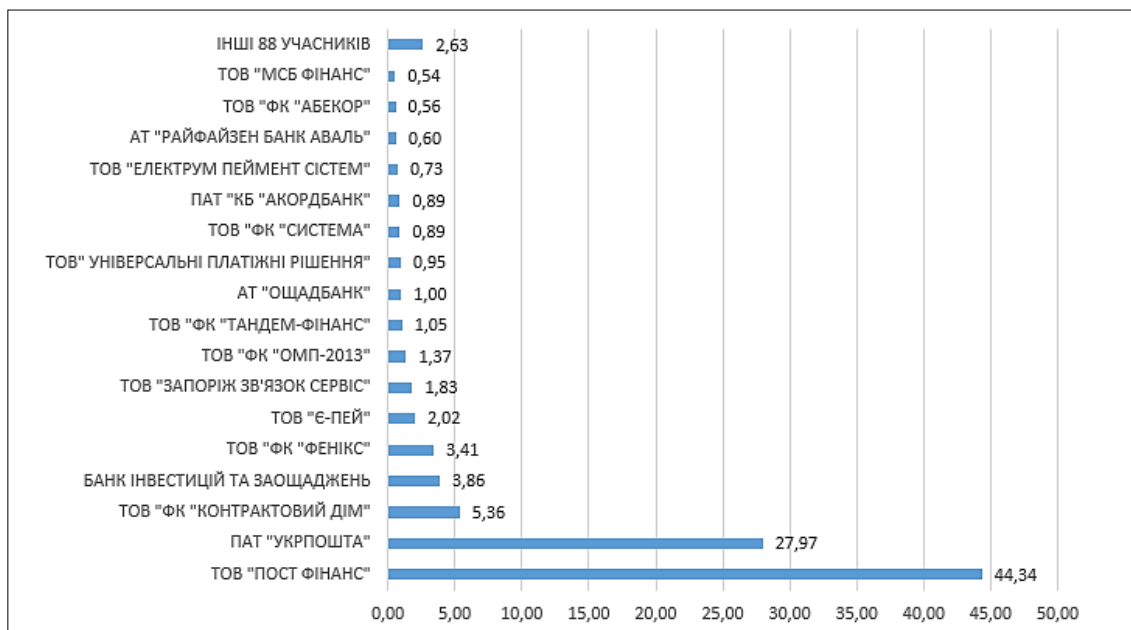

Рис. 1. Розподіл сум переказів у розрізі учасників, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, у межах України, %

Джерело: складено авторами на підставі даних НБУ

них платіжних інструментів, таких як платіжні картки, на користь програмних.

На українському ринку платіжних послуг спостерігаються позитивні зрушення: зростання частки безготівкових платежів, збільшення кількості й обсягів операцій за платіжними картками; послаблення фінансових вимог до учасників ринку електронних платіжних систем із боку регулятора – Національного банку України. Одним з основних складників розвитку електронних платіжних систем у світі, у тому числі в Україні, є Інтернет-торгівля, яка нині показує позитивну динаміку свого розвитку. За нашими оцінками, ринок електронної комерції зростає: за 2017 р. товарообіг фізичних товарів і послуг в е-commerce зріс на 30% і нині становить принаймні 50 млрд. грн. У 2018 р. темпи зростання збережуться, товарообіг фізичних товарів і послуг в е-commerce становитиме 65 млрд. грн., що, своєю чергою, спричинить збільшення у кількісному та грошовому еквіваленті платежів через національні платіжні системи [8].

В Україні Інтернет-торгівля, на жаль, розвивається набагато повільніше, ніж у сусідніх європейських державах. Серед основних перешкод розвитку – високий рівень корупції, відсутність доступу до фінансових ресурсів, недовіра населення до електронних платіжних засобів.

Аналіз економіки України з погляду рівня залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій показав нерівномірність інформатизації залежно від галузей та секторів.

Так, фінансова сфера найбільш розвинута у цьому напрямі, а, наприклад, державний сектор значно відстає порівняно з європейськими країнами. У цілому в рейтингах цифрових показників Україна займає середні місця і має непогані шанси на скорочення «електронних перешкод», якщо тільки держава почне будувати регуляторну політику відповідно до загальносвітових практик і не створюватиме штучних перешкод для розвитку бізнесу. У зв'язку із цим, доцільним було б вивчення кращого європейського досвіду і включення завдання щодо розвитку цифрової економіки в глобальний план реформування держави.

Висновки з цього дослідження. У підсумку матимемо низку важливих економічних результатів, а саме:

- збільшення питомої ваги безготівкових розрахунків платіжними картками у сфері торгівлі та послуг порівняно з розрахунками готівкою;
- розширення інфраструктури приймання платіжних карток;
- збільшення надходжень у місцеві та державний бюджети за рахунок повнішого оподаткування суб'єктів господарювання та фізичних осіб (за безготівкового обслуговування різко зменшуються можливості для приховування доходів);
- зниження витрат на касові операції, інкасацію, транспортування, зберігання готівки тощо;
- скорочення витрат на виробництво банкнот і монет та підтримку готівкового обігу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банківська платіжна картка. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ Банківська_платіжна_картка](https://uk.wikipedia.org/wiki/Банківська_платіжна_картка).
2. Герасимова С.В., Дмитрієва І.О. Тенденції запровадження карткових платіжних інструментів в Україні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2011. № 3(15). С. 137–140.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121 (за змін. і доп.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.
4. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», зі змін. та доп. URL: www.rada.kiev.ua.
5. Капралов Р.О. Вплив макросередовища на функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні. Бізнес Інформ. 2013. № 8. С. 317–324.
6. Кравченко І.С., Дрозд І.В. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів на ринку банківських платіжних карток в Україні. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2014. № 2(20). С. 141–148.
7. Кравчук В., Прем'єрова О. Ринок карткових платежів України: міжнародний досвід та національне регулювання: аналітичний звіт. К.: АДЕФ-Україна, 2012. 60 с.
8. Мовчан О.А. Система електронних розрахунків з застосуванням платіжних карток. Вісник Національного банку України. 2010. № 6. С. 38–41.
9. Навчальні матеріали онлайн. Банківська платіжна картка. URL: http://pidruchniki.com/18060203/finansii/bankivska_platizhna_kartka.
10. Навчальні матеріали онлайн. Розвиток платіжної системи України. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/bank/20768/>.
11. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/>.
12. Офіційний сайт НПС «ПРОСТІР». URL: <http://prostir.gov.ua/prostir/>.
13. Погореленко Н.П., Тертична К.С. Сучасний стан та перспективи розвитку платіжної системи України. Молодий учений. 2015. № 1(16). С. 41–44.

REFERENCES:

1. Bankivska_platizhna_kartka Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Bankivska_platizhna_kartka (accessed 1 December 2018)
2. Herasymova S. V. (2011). Tendentsii zaprovadzhennia kartkovykh platizhnykh instrumentiv v Ukraini [Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu # 3 (15)] 137–140 p.
3. Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diialnist» vid 7 hrudnia 2000 r. # 2121 (iz zmin. i dop.) Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>. (accessed 1 December 2018)
4. Zakon Ukrainy «Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini», iz zmin. ta dop. Available at: www.rada.kiev.ua. (accessed 1 December 2018)
5. Kapralov R.O. (2013). Vplyv makroseredovishcha na funktsionuvannia rynku bankivskykh platizhnykh kartok v Ukraini [Biznes Inform # 8] 317–324 p.
6. Kravchenko I.S., Drozd I.V. (2014) Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku Natsionalnoi systemy masovykh elektronnykh platezhiv na rynku bankivskykh platizhnykh kartok v Ukraini [Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy # 2(20)] 141–148 p.
7. Kravchuk V. (2012). Rynok kartkovykh platezhiv Ukrainy: mizhnarodnyi dosvid ta natsionalne rehuliuвання: analitychnyi zvit [ADEF-Ukraina] 60 p.
8. Movchan O.A. (2010). Systema elektronnykh rozrakhunkiv z zastosuvanniam platizhnykh kartok [Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy # 6] 38-41p.
9. Navchalni materialy onlain. Bankivska platizhna kartka. Available at: http://pidruchniki.com/18060203/finansii/bankivska_platizhna_kartka (accessed 1 December 2018)
10. Navchalni materialy onlain. Rozvytok platizhnoi systemy Ukrainy. Available at: <http://osvita.ua/vnz/reports/bank/20768/> (accessed 1 December 2018)
11. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: <http://www.bank.gov.ua/>.(accessed 1 December 2018)
12. Ofitsiyni sait NPS PROSTIR. Available at: <http://prostir.gov.ua/prostir/>. (accessed 1 December 2018)
13. Pohorelenko N.P., Tertychna K.S. (2015). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku platizhnoi systemy Ukrainy [Molodyi uchenyi# 1(16)] 41–44p.